

MICHAEL PATELLA

In Bog je ustvaril smeh: Osmi dan¹

Približno dvanajst let nazaj, ob praznovanju velike noči v Jeruzalemu, sem se udeležil jutranjega slavlja v melkitski stolnici v starem mestu. Cerkev in ljudje so bili odeti v najlepši velikonočni sijaj. Cvetje je krasilo vratne okvirje, lilije so ovijale ikonostas in lovorjevi listi so prekrivali tla. Skupaj s kadilom so mi mešane vonjave priklicale vse liturgije na svetih krajih, ki sem jih obiskal, ne zgolj v Sveti deželi, ampak tudi v različnih cerkvah in župnijah, v katerih sem molil, od svojega otroštva dalje. Od tega specifičnega velikonočnega slavlja pa sta mi v spominu najbolj ostala radost in smeh patriarha, ki je slavlje vodil.

Poleg skoraj vsake vaze so bile dodatne skledе z lovorjem, prav tako pri vsakem vходу, ambonu, ikonostasu in pri vsakem svečniku. Okoli stolnice so bile procesije in zbor je pel alelujo v bogatem bizantinskem spevu. Če je patriarh sredi tega zagledal koga, ki se mu je zdel premalo vzhičen od veselja, je zgrabil pest lovorjevih listov, jih raztrosil po njegovem kislem obrazu in zavpil: »Nasmej se«, »Bodi vesel!«. Otroci, ki so potrebovali zgolj malo spodbude, da bi ga ubogali, so bili posebne tarče njegovih lovorjevih bombic in so imeli nasmeh do ušes.

Patriarh je nedvomno dojel velikonočno jutro kot osmi dan in ga tako tudi praznoval. Osmi dan, dan Kristusovega vstajenja, ima svoje korenine v svetopisemskih odlomkih, ki govorijo o številki osem ali njenih večkratnikih.² Iz teh vrstic in iz nekaterih odlomkov

pri Pavlu (npr. 2 Kor 5,17; Gal 6,15) so zajemali patristični avtorji in jih razlagali tako, da so razvili teologijo osmega dne kot prvega dne eshatološkega Božjega kraljestva.³

SMEH V STARI ZAVEZI

Karl-Josef Kuschel našteje štiri načine, na katere se v Svetem pismu pojavlja smeh: ljudje se smeji Bogu, Bog se smeji voditeljem, Bog se smeji hudobnežem, Bog se smeji skrivnostno in dvoumno.⁴

1. LJUDJE SE SMEJIJO BOGU

Kot primer tega, da se ljudje smeji Bogu, Kuschel navaja svetopisemski prizor, kjer trije obiskovalci starejšemu paru, Sari in Abrahamu, naznanijo, da bosta imela sina:

Rekli so mu: »Kje je tvoja žena Sara?« Rekel je: »Glejte, v šotoru.« Pa je rekel: »Čez leto dni se bom vrnil k tebi in glej, tvoja žena Sara bo imela sina.« Sara pa je poslušala za vhomom v šotor, ki je bil za njim. Abraham in Sara sta bila stara, že zelo v letih; Sari se je nehalo dogajati, kakor se dogaja ženskam, pa se je sama pri sebi zasmejala in rekla: »Mar naj zdaj, ko sem uvela, še občutim slast? Tudi moj gospod je star.«

Sarin odgovor spodbudi Gospodovo vprašanje: »Zakaj se je Sara zasmejala?« (18,13). Sara to zanika, ampak Gospod vztraja: »Pač, zares si se zasmejala« (18,15).

Kuschel raziše besedilo in zaključi, da se je Sara smejala, ker vidi svoje sedanje stanje in ga primerja s prihodnjo obljubo, nesorazmerje med obema pa se ji zdi smešno.⁵ Ko Sara dojamemo, da gostje govorijo v imenu Gospoda, se prestraši in zato zanika, da se je smejala.⁶ Kuschel izpostavi, da se je ob enaki obljubi smejal tudi Abraham v 1 Mz 17,17, ampak za razliko od Sare on ve, da je ta, ki obljublja, Gospod. Postavlja se vprašanje, ali se Abraham smeji Bogu ali sebi in ni povsem jasno, kakšen je odgovor.

Medtem ko se Abrahamov odgovor lahko zdi predrzen in Sarin ne, je bistvo enako: »Smeh izraža nejeveren dvom človeka v Božje obljube«⁷. Kuschel nadaljuje, da se celostna razrešitev srečanja Sare z Bogom zgodi ob rojstvu Izaka (Yitzhak), katerega ime pomeni »on se smeji«. V kombinaciji s Sarinim odgovorom ob rojstvu njenega sina - »Bog mi je pripravil smeh; kdor bo to slišal, se mi bo nasmihal« (1Mz 21,6) - se nepričakovano kaže kot Božja izpolnitev; nezmožnost se spremeni v osvobajajoč smeh ljudi z njihovim Bogom.⁸

2. BOG SE SMEJI VODITELJEM

Psalm 2 bralcem prikaže drug Božji obraz.

Da, Bog se smeji, ampak smeh je »popolnoma zastrašujoč, grozeč in nevaren.«⁹ Psalmist si predstavlja Boga, ki sedi na prestolu in gleda, kako si ljudje zaman poskušajo podjarmiti zemljo. Božji smeh je prezirljiv odgovor

skupini manjvrednih, v tem primeru povzpetniških narodov; gre za povsem drugačen smeh od smeha Abrahama in Sare.¹⁰

3. BOG SE SMEJI KRIVIČNIM

Na proti porogljivemu Božjemu smehu stoji posmehljivo zbadanje nevernih posameznikov in narodov, ki so dovolj predrzni, da zaničujejo Božje predpise. Ta zvrst se pojavi v psalmih 37 in 59, kot tudi v nekaterih odlomkih prerokov. Krivični so grešniki, ki se upirajo Božjim zakonom in pri tem zasmehujejo Boga.

V vseh teh primerih Božji odgovor odseva psalmistovo verovanje – in upanje? – da Božji porogljiv smeh izničuje poskuse Izraelovih sovražnikov, da bi si podrgli Božje ljudstvo. Ti sovražniki so neverni, polni sovraštva in škodoželjni v svoji naravnosti proti »skupnosti pravičnih«. »Božji smeh v imenu Izraela zariše mejo med dobrim in slabim;¹² ta, ki se zadnji smeji, je Bog. Psalm 1 dobro opiše situacijo in je v tej zvrsti najbolj znan; a tudi Ps 37,12-15 in 59,7-9 orišeta sliko krivičnih, ki sega preko preprostega razlikovanja med etničnimi in nacionalnimi mejami. Opisani so z besedami: »Meč so potegnili krivični, napeli so svoje loke, da bi pobili nesrečnega in ubogega, da bi poklali tiste, ki hodijo po pravi poti.« (Ps 37,14)

»Klatijo se okrog po mestu ...« in »renčijo kakor psi« (Ps 59,6-7). Krivični v teh odlomkih zatirajo uboge in šibke; njihova dejanja so brez spoštovanja moralnih zakonov, zato so Božji sovražniki, ki sprevračajo Božji red, ki ga je oblikoval Stvarnik. V tem primeru jih Božji smeh pusti nemočne.

Esterina knjiga nadaljuje s porogljivim smehom, vendar na presenetljiv način. Opiše krivičnega Perzijskega, ki zasmehuje Boga z zasmehovanjem Božjega ljudstva. V ironičnem preobratu Bog odreši zasmehovane Jude, ki nato zasmehujejo tistega, ki je prej zasmehoval njih. Zlobni perzijski dvorjan Haman, besen, ker judovski uradnik Mordehai noče poklekati pred njim, prepriča kralja Artakserksa, naj izda odlok, da morajo

biti določenega dne vsi Judje v imperiju usmrčeni. Mordohaj izve za ta zlobni načrt in obvesti svojo nečakinjo Estero, priležnico, ki jo Artakserks slednjič povzdigne na položaj kraljice. Ob primernem času kraljica Estera precej dramatično obvesti kralja Artareksa o Hamanovem načrtu. Haman je zato usmrčen, kralj pa izda drug odlok, ki dovoljuje Judom, da se v primeru napada oborožijo, da bi se branili. Knjiga se konča z otvoritvijo purima, velikega slavlja, ko Judje proslavljajo svojo rešitev pred smrtjo in zmago nad svojimi sovražniki. Purim je dan, poln veselja in smeha, vendar gre tu za smeh, ki zasmehuje moč smrti, kar je težišče, ki pomembno prispeva h krščanskemu razumevanju osmega dne.

4. SKRIVNOSTEN BOŽJI SMEH

Kuschelova zadnja kategorija, skrivnosten Božji smeh, uporabi Jobovo knjigo kot osrednji zgled, kjer je »dvoumna in srhljiva Božja narava« poudarjena z Božjim »nedostopnim enigmatičnim smehom«. ¹³ Kuschel razume Jobovo knjigo, ki opisuje smeh, v dvojnem smislu, od katerega je prvi eshatološki, kar pomeni, da ponuja oporo za prihodnost. Jobova žalost in izguba se bosta preobrnili v smeh: »Opustošenju in pomanjkanju se boš smejal, krdel po deželi se ne boš bal.« (5,22.) Ta odlomek je podoben Psalmu 126, kjer je upanje izraženo z besedami, da »Tisti, ki sejejo s solzami, žanjejo z vriskanjem.« (V. 5.)¹⁴

Drug primer Božjega dozdevnega posmeha Jobu in Jobovi brezupni situaciji je težje razumljiv. Job izbruhne v jezi »Če bi udarec vsaj povzročil takojšnjo smrt, tako pa se smeje preizkušnji nedolžnih!« (9,23.)¹⁵ Kako lahko razložimo to, da se ljubeči in pravični Bog brezčutno obrne proč od Jobovega trpljenja? Odgovor je v Jobovih lastnih zaključkih, da se zgodba njegovega trpljenja navkljub Božjemu odgovoru, ki se zdi krut in trdosrčen, ne konča z »vernikom, ki se mu Bog posmehuje«, ampak z nekom, ki ga je »Bog postavil na pravo mesto«. ¹⁶ Božji smeh ni zasmehljiv, je skrivnosten in dvoumen, Božja milost pa je neskončna.

Iz tega kratkega pregleda lahko vidimo, da ima smeh vlogo pri prikazovanju Božje suverenosti – neizpodbitne Božje suverenosti, ki povzroči, da se Bog smeji človeškim poskusom, da jo spodbijajo, hkrati pa ima vlogo podpore pri človeškem srečanju z Bogom. Z opazno izjemo Jonove knjige, zgodbe o Bileámu in oslici (4 Mz 22,31-35) in določenih izrekov v modrostnih knjigah, kot so Pregovori, so trenutki komične sprostitev v hebrejski Bibliji redki.

SMEH V NOVI ZAVEZI

Veliko strokovnjakov poudarja, da Nova zaveza razglša veselo Božje kraljestvo, ki ga je uvedel Jezus, Božji Sin. Od vseh evangelijskih Lukov še najbolj oriše svetel, prožen čas veselja, kadarkoli in kjerkoli se izraža kraljestvo; Luka uporablja »veselje« in njegove sopomenke večkrat kot katerikoli avtor v Novi zavezi. V poročilu o rojstvu (Lk 1-2) Marija, Elizabeta, angeli in pastirji ter kasneje tudi Jezus, ko naslavlja prebivalce Nazareta (4,18-19), vidijo to novo, mesijansko dobo kot čas veselja, četudi Jezusovo sporočilo pri nazareških poslušalcih namesto veselja izzove bes (4,28-30).¹⁷

V nadaljevanju svoje analize Nove zaveze Kuschel veselje poveže s smehom. Kot primere navede Jezusovo široko uporabo prilik, posebej prilik o izgubljenem v Lk 15, vključni pa tudi Lukove blagre (6,20-23), ki bi jim sam dodal tudi Matejeve (Mt 5,1-12). Nasproti postavlja posmehovanje vojakov, uradnikov in občinstva Jezusu med trpljenjem in križanjem ter veselje vstajenja, najpomembnejšega dela njegove razprave – saj je vstajenje tisto, ki ponovno zapiše celotno zgodbo svetopisemskega smeha.¹⁸

Nova zaveza vsebuje vsaj tri komične momente, ki pridejo najprej na misel. Ne preseneča, da se pojavijo v Apostolskih delih, drugem delu radostnega evangelista Luke, katerega velike pripovedi opisujejo povstajenjsko Cerkev. Prva komična pripoved opiše služkinjo Rodo in apostola Petra ter vključuje

humoren prijem, ki ga pisci in igralci uporabljajo še danes (Apd 12,12-17). Začne se z napetim, dramatičnim prizorom, ki zahteva tišino in diskretnost. Resnost situacije pa se obrne na glavo, ko resna, a razburjena Roda pri vratih prepozna visokospoštovanega apostola Petra in ga pusti čakati, ko teče povedat prisotnim, da stoji pred vrati. Druga je zgodba o mladem Evtihu v Troádi, ki posluša Pavlov govor pozno v noč in, sedeč na oknu, zaspi ter pade s tretjega nadstropja (20,7-12). Dejstvo, da Evtih ne umre, ampak ga Pavel oživi, obrne to, kar bi lahko predstavljalo kruto obliko posmeha, v komično olajšanje. Tretji primer opiše Pavla, ki stoji pred vélikim zborom (23,6-10). Na kocki je apostolovo življenje, le-ta pa z zvijačo nahujska farizeje in saduceje, da se začnejo prepirati med seboj; v nastali zmedi ga vojaki spravijo na varno. Še »trije burkači«¹⁹ bi to težko izvedli bolje.

Ta tri poročila poudarijo, da Luka in do neke mere Pavel,²⁰ skupaj z nekaterimi drugimi, prepoznavata veselje kot enega izmed pečatov Božjega kraljestva. Poleg tega veselje, ki ga opisujeta, vključuje smeh in radoživost. Da se v Svetem pismu ne pojavlja veliko dokazov za ta smeh in radoživost, ne bi smelo predstavljati težave pri razumevanju vloge humorja pri Božji previdnosti, saj danes živimo v Osmem dnevu, ki ga je ustvarila in ga še *zmeraj* ustvarja Božja Beseda. Zatorej ne gre toliko za vprašanje iskanja smeha v Svetem pismu, ampak za priznavanje humorja in smeha v svetu, ki ga je ustvarila svetopisemska tradicija. Glavni del te tradicije najdemo v modrostnih knjigah.

SMEH V MODROSTNI LITERaturi

Čeprav bi nekateri bralci lahko zaključili, da modrostna literatura obravnava smeh kot greh,²¹ pozorno branje pokaže drugo sliko. Modrostne knjige resda predstavijo smeh nespametnežev, ki zavračajo Božje nauke in orišejo modre kot treznejše in ne tako zlahka podvržene smehu. Medtem ko se na površju morda zdi, da modrostna tradicija vidi smeh

v negativni luči, je nujno, da pogledamo ključni opis, ki se tako pogosto pojavlja v modrostni literaturi: *nespametni*. Smeh sam na sebi ni greh; greh je v smehu nespametnih, ki ne zmorejo uvideti življenja v vsej njegovi kompleksnosti. Tak smeh je značilen za tiste, ki so oddaljeni od Gospoda. Istočasno je v tej kompleksnosti Božja roka očitna in modri so tisti, ki jo opazijo:

Iz videza boš spoznal človeka, iz srečanja z njegovim obličjem boš spoznal razumnika. Človekova obleka, smeh njegovih zob in njegov korak razodevajo, kaj je. (Sir 19,29-30.)

Če razumen človek sliši modro besedo, jo pohvali in še kaj doda; če pa jo sliši prismuknjeneč, se mu upre in jo vrže čez ramo. (Sir 21,15.)

Bedak se na vse grlo krohoče, bistroumen mož pa se bo komaj po tistem smehljaj. (Sir 21,20.)

Govorjenje bedakov človeka razburi, njihov smeh je poln grešne razuzdanosti. Govorjenje tistega, ki mnogo prisega, dviga lase pokonci, in kadar se prepirajo, si mašimo ušesa. (Sir 27,13.)

Za zabavo pripravljajo gostijo in vino dela življenje veselo: denar plača vse. (Prd 10,19.)

V teh primerih težave ne predstavlja smeh sam na sebi, temveč smeh nespametnih, tistih, ki ne zmorejo videti, kdaj je smeh primeren in kdaj ne. V modrostni tradiciji mora posameznik stremeti k temu, da bi videl, kot vidi Bog, da bi se smejal, kot se smeji Bog; in v tej miselnosti je Bog vedno tisti, ki se smeji zadnji.

SMEH V SVETOPISEMski TRADICIJI

Ta kratek pregled razjasni različne načine, na katere Sveto pismo predstavi Božji smeh. V Stari zavezi predstavlja Božji smeh grožnjo tistim, ki bi izzivali Božjo suverenost ali zakone. Navkljub temu pa predstavlja tudi Izraelov odgovor sovražnikom, ki jih zasmehujejo in zatorej zasmehujejo tudi njihovega Gospoda. V rahlem, a pomembnem preobratu nam Jobova knjiga predstavi način, kako ljubeči Gospod Bog pokaže svoj usmiljeni, a skrivnostni in nejasni značaj. V Psalmih vidimo dve obliki posmeha, in sicer smeh

nevernih poganov, usmerjen proti Izraelcem in njihovemu Bogu, in Gospodov posmeh tistim, ki si drznejo rogati Bogu. Na koncu so Izraelovi sovražniki s svojimi lažnimi bogovi podvrženi posmehu; nič, kar storijo, ne more uspešno izzvati Gospodarja veselja.

V svetopisemski shemi stvari so izzivi Bogu in Božjemu ljudstvu pravzaprav poskusi uničenja: pomorimo Izraelce in z njimi bo umrl tudi njihov Bog. Zatorej Izraelovi sovražniki s svojo vojaško močjo zasmehujejo izvoljeno ljudstvo in ga nadlegujejo ter se mu rogajo, a Izraelov Bog jih bo zasmehoval nazaj zaradi njihove nesramnosti, ki ni imela haske. Kot pokaže Esterina knjiga, Gospod Bog in njegovo ljudstvo ne moreta biti uničena. Izraelovi sovražniki tako predstavljajo dokaz nespametnega smeha, pred katerim svari modrostna literatura.

Nova zaveza razvije smeh modrih, poteza, ki povzroči razcvet celotne tradicije krščanskega humorja. Smeh postane znak eshatološkega kraljestva in je kot tak obravnavan tako v evangelijih kot v pismih.²² Za kristjane vstajenje spremeni celoten potek stvari; pogled na življenje v tem svetu postane vrhunec vsake oblike smeha v Svetem pismu.

Tako kot Pavel svetuje spreobrnjencem iz Tesalonike, naj ne žalujejo kot tisti, »ki nimajo upanja« (1 Tes 4,13), naj se tudi kristjani ne smeji, kot se smeji pogani s svojim zasmehovanjem, roganjem in sadističnim razvedrilom, povezanim z igrami in gladia-torskimi tekmami antičnega Rima. Krščansko veselje najde svoj vir v skrivnostnih in nejasnih Božjih poteh, v človeški nezmožnosti razumevanja Božje resničnosti. Za kristjane se poleg tega nezmožnost ne izrazi le v Kristusovi smrti in vstajenju, ampak tudi v krščanskem nerazumevanju tega, kako in zakaj se odrešenje sploh dogaja, a s popolnim védenjem, da se. V dinamični napetosti, ki se vzpostavi med dvema poloma – dvomom v upanje odrešenja in spoznanjem, da upanje in obljuba vendarle držita – vznikne veselje. Posledični človekov poskus, da živi življenje v senci nerazložljive Božje ljubezni, je točka,

kjer se sproščata skupaj humor in veselje. Za tiste, ki živijo v tej tradiciji skozi zgodovino, je stik Božje ljubezni in usmiljenja z Božjo dvoumnostjo, paradoksom, ironijo in enigmo točka, kjer vznikne humor. Za to obstajajo tudi sodobni primeri.

V filmu Mela Brooksa Zgodovina sveta Brooks kot Mojzes stoji na gori Sinaj s tremi kamnitimi ploščami in razglša z mogočnim glasom: »Gospod vam je dal teh petnajst zapovedi ...«²³ Ena izmed treh plošč mu pade iz rok in se razbije. Brooks brčne koščke vstran in ponovi »Gospod vam je dal teh deset zapovedi ...« Ta prizor povzame naše številne izkušnje z Božjo resničnostjo: nekatere stvari od zgoraj niso smiselne, a jim moramo vseeno slediti. Ali se zdijo Bogu smiselne ali pa so Božji zapovedi in zakoni zgolj stvar naključja? A vendarle vemo, da Bog ne deluje po naključju: zato se smejimo sebi, ko poskušamo razumeti Vsemogočnega, ali ga v nujnih primerih »rešujemo«, kot ga Brooks. Smešno je, ko želijo verniki ostati pokorni Bogu, ki večino časa ne deluje, kot ljudje pričakujejo, da bo Bog deloval – a ljudje še naprej verujejo. Dvom je druga stran vere in v tem prizoru iz filma razbita tretja plošča predstavlja naše dvome. Verniki takoj opazijo, kako prizor izraža vero in dvom. Kdo zunaj svetopisemske tradicije pa na drugi strani morda ne bi mogel razumeti Brooksovega humorja in kdo, ki je sovražno nastrojen proti celotni verski tradiciji, bi enak prizor lahko razumel kot vzrok za temačen cinizem. Komik Steve Martin pokaže to v svoji oddaji, uprizorjeni s »Steep Canyon Rangers«. Martin poje pesem »Atheists Don't Have No Songs.«²⁴ Uveljavljeno razumevanje med občinstvom je, da medtem ko je krščanstvo poznano po svojih himnah, med katerimi so mnoge polne upanja, če ne veselja zaradi poznavanja Božje ljubezni, ni vedno jasno, kaj slavi ateizem, ki ne priznava Božje ljubezni, če sploh kaj slavi.

KAKO DELUJE HUMOR

V knjigi *The Morality of Laughter* F. H. Buckley izpostavi, da smeh vedno vključuje

norčka in tarčo in da interakcija med njima prinaša resnico o življenju.²⁵ Ta trditev lahko užali našo občutljivost – življenje za tistega, ki je tarča posmeha, ni prijetno. Vendar ravno ta interakcija med obema ohranja človeško težišče na resničnosti. Poleg tega krutost, ki se pojavi med nasilnežem in slabotnim, ni smešna, medtem ko je smešen primer, ko slabotni neobvladovanega nasilneža postavi za predmet posmeha; zato je Buckley vztraja, da nas humor postavi v resničnost. V tem primeru je resničnost moralno veselje. Osmi dan se zgodi natanko to: zlo, trpljenje in smrt, najhujši ustrahovalci, so ponižani pred Božjim obličjem in Božjim ljudstvom.

V postmodernem svetu je vsak klic k absolutnemu, celo glede narave resničnosti, težak; v pluralistični policentrični družbi bo veliko odpora zoper vsako zahtevo po normativnih kategorijah obnašanja. Na primer, ali kjerkoli obstaja družba, kjer je pljuvanje v obraz drugega obravnavano kot kompliment? Življenje in človeški odnosi imajo pomen in vztrajati, da ga nimajo, je absurdno.²⁶

Humor vznikne iz paradoksa in paradoks lahko obstaja samo tam, kjer obstaja skupen normativni pomen.²⁷ To vidimo v Sarinem smehu, ko ji obiskovalci naznanijo prihodnje spočetje. Ona in Abraham sta že krepko presešla leta spočetja; Gospod je obljubljal že prej, a se ni zgodilo še nič. In zdaj Sara ponovno sliši napoved. Normativno razumevanje je, da ženske v svojih poznih devetdesetih letih ne morejo zanositi in to vedo očitno vsi, razen Gospoda in treh obiskovalcev, ki govorijo v Božjem imenu. Nič čudnega, da se Sara smeji.

Absurdni pomen po drugi strani zavzema nihilistično držo, za katero je opustitev vsakega pomena življenja nujna komponenta. Večina ljudi, ki imajo v svojem življenju vsaj kanček ljubezni, se z absurdnostjo ne morejo identificirati. Če nič nima pomena, ga nima niti misel koga z absurdno držo.²⁸

Svetopisemska tradicija nasprotuje temu eksistencialnemu obupu s tem, da se sooči z njim. Križani Božji Sin, ki pride do točke obupa na križu samo zato, da tri dni kasneje

vstane v slavi, je absolutno sramotenje smrti in obupa. Če človeštvo sodeluje v tem obupu, ima tudi delež pri vstajenju. Krščansko življenje tako postane nenehno sramotenje smrti in obupa, in to predvsem s smehom. Humorni odgovor je svetopisemski smeh v popolni obliki. Tisti z absurdno držo ni realista, humorist je.

SMEH V SVETEM PISMU?

Kratek pregled Svetega pisma prikazuje, da so sveti spisi kot pisano besedilo velikokrat turobni in nehumorni, kjer pa se humor pojavi, je večinoma krut.²⁹ Navkljub redkim odlomkom, ki prinašajo komično olajšanje (npr. Balaam in oslica, Jona, odlomki iz Apostolskih del), je večina človeškega ali Božjega smeha usmerjena proti tistim, ki zasmehujejo Gospoda Boga. Tisti, ki bi na kratko lahko navidezno uspeli v svoji nekanonizirani predrznosti, na koncu plačajo zanj s tem, da postanejo predmet Božjega posmeha, ki se stopnjuje s kaznijo.

Zadnja svetopisemska knjiga, Razodetje, se konča z besedo »Amen«, ki ji sledi blagoslov bralcev (22,21). Ko zapremo platnice, Kristus, umorjeno Jagnje, vlada nebesom in zemlji. Satan je izgnan iz stvarstva in ostane zgolj kot cmera.³⁰ Tisoči in tisoči vstopajo v Novi Jeruzalem (7,9-17; 21-24-27) in prišlekom je otrta vsaka solza z lic (7,17). Njihovo odrešenje je v nasprotju s sovražniki Gospoda Boga.

Ti sovražniki, tako strašni v Psalmih in drugih starozaveznih knjigah, imajo en skupni namen: izkoreninjenje Gospodovega imena in njegovega ljudstva. Pri branju svetopisemske zgodbe in umeščanju te zgodbe v luč Kristusovega vstajenja novozavezni avtorji vidijo te sovražnike kot enega: Satana. In Satan je bil za vedno premagan. Porogljivi smeh se nadaljuje, ampak zdaj ga Božji ljudje usmerjajo k Sovražniku in njegovemu orožju, smrti in grehu.

Obstaja več primerov porogljivega smeha, tako v sakralnem kot profanem svetu, in težava pri razlikovanju, kje se konča eden in

začne drugi, je dokaz uspeha inkarnacije. V sakralni sferi prideta najprej na misel molitev in liturgija. Velikonočna skrivnost, izražena pri vsaki evharistiji, nenehno ponavlja zmago življenja nad smrtjo. Liturgično leto s številnimi prazniki predstavlja slavje tako znotraj kot zunaj svetišča, s sekulariziranimi prazniki, kot so dvanajst dni božiča, pust in noč čarovnic. Cerkvena arhitektura je skozi leta pokazala veliko igrivosti, gargolji so denimo opazni bolj zaradi svoje vulgarnosti kot zaradi svoje strašljivosti. Kar se proslavlja v svetišču, se razliva ven na ulico. Veselje odrešenja, veselje, ki izbruhne v humorju in komediji, še vedno prihaja na plano, navkljub precejšnji zakritosti njegove dolge zgodovine. Zgodovine, ki jo je vredno povedati.

KRŠČANSKI HUMOR

V Angliji so do časa reformacije okoli božiča prikazovali igro *The Second Shepherds' Play* Wakefielda Masterja.³¹ V njej lopov Mak uroči skupino judovskih pastirjev in ukrade eno izmed njihovih ovac. Ko se zbudijo in ugotovijo, da jim manjka jagnje, se napotijo proti Makovi hiši. Mak in njegova žena Gill vidita, da prihajajo, zato jagnje preoblečeta v otroka in ga postavita v jasli. Ko pridejo pastirji, se Gill pretvarja, da rojeva njegovega dvojčka. Pastirjev to ne pretenta in odvijajo »otroka« in najdejo jagnje. Nato Maka zavijejo v rjuho in ga tepejo, dokler se ne utrudijo. Pastirji se nato vrnejo na svoja polja, kjer jim angelski sel pove, da morajo pohiteti v Betlehem, da vidijo novorojenega Odrešenika. Vsi, ki poznajo film *The Life of Brian* Montyja Pythona bodo opazili močne vzporednice med komedijo *Second Shepherds' Play* in tem filmom; oba sta zasnovana na napačni identiteti, oba močno nespoštljiva in istočasno zelo duhovita. Ta vrsta komičnega svetopisemskega teatra se nadaljuje z velikonočnimi nedeljskimi slavji.

Kolaž poročil o vstajenju (Mt 28,1-10; Mr 16,1-8; Lk 24,1-12; Jn 20,1-18) je prispeval zgodbo za drugo igro, *Visitatio Sepulchri*,

prav tako igrano na način predstave *Second Shepherds' Play*. Igro, ki so jo uprizarjali v samostanskih cerkvah s svojo frazo *Quem quaeritis* (»Koga iščete?«), zgodovinarji razumejo kot predhodnika sodobne zahodne drame. Do reformacije so *Visitatio Sepulchri* uprizarjali na Velikonočno jutro. V igri angel vpraša tri Marije »Koga iščete?« in te skupaj z drugimi in deloma prirejeno zaigrajo preostanek velikonočnega evangelijskega poročila.³²

V eni različici zgodbe tri Marije pohitijo v trgovino, da nakupijo dišav in mazil. Barantajo z zlobnim trgovcem, katerega služabnik in žena izkoristita to motnjo za burleskno prešuštvo. Tri žene odidejo, pridejo do odvaljenega kamna in na mestu vidijo angela. Dve izmed žena hitro tečeta povedat Petru in ostalim. Peter sam pohiti h grobu in je opisan, odvisno od različice zgodbe, kot šepavec z obolelim hrbtom, speč na poti, ali kot človek, ki se med potjo krepča z vinom. Marija Magdalena na drugi strani ostane in brska po vrtu, iščoč Jezusa. Vmes jo opazi vrtnar, ki okopava vrt in najprej zavpije nanjo, ker hodi po zelenjavi, nato pa jo obdolži, da čaka ljubimca. Marija Magdalena mu nato razloži resnost situacije, vrtnar pa se razkrije kot vstali Kristus; skupaj z angeli občinstvu naznanijo vstajenje.³³

V drugi različici je pred zaključkom prizora v vrtu komična epizoda, kjer se vojaki, ki stražijo grob, začnejo medsebojno obtoževati za Kristusovo izginotje, ko se prepirajo o svojem plačilu za slabo opravljeno delo. Med tem se Kristus spusti v pekel, da bi rešil duše dobrih, ki jih je vklenil Satan. Kristus preme-ga zle sile, a ne, preden ga Satan in demoni poskušajo ustaviti s komičnimi norčijami.³⁴

Radost in smeh, ki se kažeta v teh praznovan-jih in igrah, ki jih navdihuje evangelij, sta očitna. Ker meja med svetim in profanim več ne obstaja, se mešata vzvišenost in nesmiselnosti; inkarnacija in vstajenje sta jo izničila. *Second Shepherds' Play* in komični elementi v drugih predstavah prikazujejo tak pogled na svet. Četudi smo morda izgubili delčke

te kulturne zapuščine, nam ostajajo večji in pomembnejši segmenti. Moramo jih priznati in jih poudariti.

SODOBNA PRIČA

Sveto pismo, vzeto v svoji celovitosti, od Prve Mojzesove knjige do Razodetja, je Božja beseda in Beseda je postala meso. Kristus, Božji zakrament se je usmilil celotnega stvarstva in lahko prodre tudi v najbolj zle in grešne kraje in situacije. Človeštvo ima delež pri tem, kar je dosegel Kristus, in ker ima delež pri njegovem življenju, grešni in zli učinki travme nimajo nobenega trajnega pomena.

Nemogoče bi bilo kategorizirati vsako umetniško delo, film, knjigo, igro ali balet, ki kaže na krščansko veselje in smeh, a bralce pozivam, da pomislijo na širok razpon krščanske umetnosti, ikonografije, literature, glasbe in arhitekture skozi stoletja. Bralci bi se morali ob tem spomniti na mnogo humor-nih značilnosti, ne samo v bogato okrašenih rokopisih, ampak tudi v frizih, gargojlh in kipih srednjeveških katedral, vse do praznikov, svetih dni in cerkvenih obedov.

Smeh je del veselja in četudi veselje ne zanika zla, gotovo predstavlja protistrup zlu. Kot odgovor na zlo je v svojem značaju svetopisemsko. Pregled svetopisemske zgodbe pokaže, da ima smeh pogosto porogljiv značaj. V Stari zavezi se Izraelovi sovražniki posmehujejo Gospodu Bogu in Božjemu ljudstvu ali pa se Gospod Bog in Božje ljudstvo posmehuje sovražnikom.

Medtem ko Nova zaveza ne opisuje veliko smeha, veselje izstopa kot ena njenih glavnih značilnosti. Smeh v smislu roganja se pojavi pri obujanju Jairove hčere (Mr 5,39-40) in v dvomih o Jezusovem izvoru (Jn 8,39-41) in, najpomembneje, pri trpljenju in križanju (Mt 27,27-31.39-44; Mr 15,16-20.29-32; Lk 22,63-65; 23,11.36-39; Jn 19,2-3). Ampak pri vstajenju ima zadnjo besedo³⁵ veselje nad odrešenjem. Sarkastični posmeh sv. Pavla: »Smrt, kje je tvoja zmaga? Smrt, kje je tvoje želo?« (1 Kor

15,55) zasmehuje največje sovražnike Gospoda življenja: greh in smrt.

Obstaja pregovor, da hudič sovraži smeh. Seveda ga. Vse od radostnega heheta do krohota zasmehuje princa teme in njegove podložnike. Na veliki petek je dal vse od sebe in izgubil na velikonočno nedeljo; potem je postal tarča vseh šal.

Ko je melkitski patriarh metal bombice v vse dolge obraze med velikonočno liturgijo, je vzpostavljajal Osmi dan, začetek novega stvarjenja, in to je počel s prenašanjem enega njegovih bistvenih atributov, kar na Zahodu imenujemo *Risus Paschalis* ali velikonočni smeh. Velikonočna igra *Visitatio Sepulchri* je nazoren primer takega smeha. Ne smejimo se travmi, na njej ni povsem nič smešnega. Namesto tega dopustimo zdravilnemu balzamu Kristusove milosti – milosti, ki jo je pridobil za nas s svojim trpljenjem, smrtjo in vstajenjem – da se vpije v naša srca in duše, da iz nje izvirajoče veselje njegove ljubezni mazili naše najgloblje rane. In takrat se smejimo.

OSMI DAN

Prva Mojzesova knjiga se začne z Besedo, ki ustvari nebo in zemljo in vse na njima, in ista Beseda se pojavi v vsaki knjigi Svetega pisma, do zadnjih vrstic Razodetja. Če ima pisano svetopisemsko besedilo v sebi zelo malo smeha, in videli smo, da je temu res tako, to ne zmanjša (in še manj negira) pomena smeha v Gospodovem božjem razodetju človeštvu.

Patristični avtorji so videli besedo kot ustvarjalno in generativno v polnem pomenu. Spust Svetega Duha, uresničen s Kristusovim trpljenjem, smrtjo, vstajenjem in vnebohodom je prenovil obličje zemlje in to še vedno nadaljuje; zdaj živimo v eshatološki dobi, dobi, v kateri prihaja na dan Božje kraljestvo.

Vse v svetih spisih nam sporoča, da sta veselje in smeh konstitutivna dela kraljestva, ki ga naseljuje Božja beseda – Beseda, ki je postala meso. V tem kraljestvu, navkljub trpljenju in uničenju, najdemo in smo priča

zlu, grehu in smrti, ki pa nimajo in ne morejo imeti zadnje besede; s Kristusom nimajo prihodnosti in brez prihodnosti je njihov vpliv na trenutno življenje nič. Živimo v Božji Besedi in zato se skozi ta Osmi dan smejimo brezupnim poskusom, s katerimi nas želijo prestrašiti temne sile. Zares, to je dan, ki ga je naredil Gospod, veselimo in radujemo se ga.

1. Prevedeno po: Michael Patella, *And God Created Laughter: The Eighth Day*, Interpretation: A Journal of Bible and Theology 2015, Vol. 69(2), 156–168.
2. Glej 1 Mz 7,11–13; Ezek 40,31–41; Lk 9,28; 1 Pt 3,20; Raz 21,15–17; gl. tudi Robin Jensen, *Baptismal Imagery in Early Christianity: Ritual, Visual, and Theological Dimensions* (Grand Rapids: Baker Academic, 2012), 204.
3. Tradicija božične in velikonočne osmine odseva osmi dan z razširitvijo praznovanja na osem dni namesto enega. Avguštín črpa iz liturgične prakse, ko novokrščenci vsak dan med velikonočno osmino obkrožijo oltar, da pokažejo na dokončanje stvarjenja (Pismo Januariju 15,28; 17,32). Barnabovo pismo, ki komentira Oz 2,11, vidi Gospoda, ki vzpostavlja novo soboto, ki jo pisec razlaga kot osmi dan (Barn. 15,8–9). Justin Mučenec vidi osem rešenih ljudi na Noetovi barki kot Gospodovo vzpostavljajanje novega osmega dne (Dial. 138).
4. Karl-Josef Kuschel, *Laughter: A Theological Essay* (New York: Continuum, 1994).
5. Kuschel, *Laughter*, 49.
6. Ibid., 49.
7. Ibid., 51.
8. Ibid., 53.
9. Ibid.
10. Ibid., 55.
11. Ibid., 59.
12. Ibid.
13. Ibid.
14. Ibid., 60.
15. Ibid., 61.
16. Ibid., 62.
17. Ibid., 69–72.
18. Ibid., 72–82.
19. Izvirno *The Three Stooges*, komedija iz leta 2012. Op. prev.
20. Glej Rim 14:17: "veselje v Svetem Duhu".
21. Kuschel, *Laughter*, 62–63.
22. Glej Mt 2,10; 13,20.44; 25,21.23; 28,8; Mr 4,16; Lk 1,14.44; 2,10; 6,23; 8,13; 10,17; 15,9–10; 19,37; 24,41.52; Jn 3,29; 15,11; 16,21.22.24; 17,13; Apd 8,8; 13,52; 14,17; 15,3; Rim 14,17; 15,13.32; 2 Kor 1,24; 7,13; 8,2; Gal 5,22; Fpl 1,4.25; 2,2.29; 4,1; 1 Tes 2,20; 3,9; 2 Tim 1,4; Flm 1,7; Heb 12,2; 13,17; Jak 1,2; 1 Pet 1,8; 4,13; 1 Jn 1,4; 2 Jn 1,12; 3 Jn 1,4.
23. <https://www.youtube.com/watch?v=4TAtRCJIqnk> (dostopno 9 maja 2014).
24. <https://www.youtube.com/watch?v=xmwAD7nHqaY> (dostopno 9 maja 2014).
25. F. H. Buckley, *The Morality of Laughter* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2006), xi.
26. Buckley vidi tako absurdnost kot obliko intelektualizma (ibid., 40).
27. Ibid., 40–41.
28. Avtorji absurda se zavzemajo za nihilistično usmeritev postmoderne misli, Mednje sodijo Paul Goodman, Jacques Derrida, Georges Bataille in Hélène Cixous. Gibanje absurda je bilo do leta 1970 že skoraj mrtvo in sami filozofi absurda so zato postali tarča posmeha (ibid., 40).
29. Glej Mark E. Biddle, *A Time to Laugh: Humor in the Bible* (Macon: SmythandHelwys, 2013).
30. Op. prev. angl. whimper: cmera, jamravec.
31. Clarence Griffin Child, *The Second Shepherds' Play, Everyman, and Other Early Plays* (Boston: Houghton Mifflin, 1910), xxxvi.
32. Karl Young, "The Home of the Easter Play," *Speculum* 1 (1926): 71–86. Visitatio Sepulchri je imela toliko različic, kot je bilo uprizoritev. Glej npr. Mária Egan-Buffet and Alan J. Fletcher, "The Dublin Visitatio Sepulchri Play," *Proceedings of the Royal Irish Academy* 90 (1990): 159–241. Zgodba, kot jo opisuje Kuschel (*Laughter*, 68), izhaja iz različice iz petnajstega in šestnajstega stoletja, ki jo navaja Walter Haug v "Das Komische und das Heilige zur Komik in der religiösen Literatur des Mittelalters," *Wolfram-Studien* 7 (1982): 8–31 (18–19).
33. Kuschel, *Laughter*, 86.
34. Ibid. Glej tudi Haug, "Das Komische und das Heilige zur Komik," 19. Spust v pekel temelji na 1 Pt 3,18–4,6.
35. V izvirniku »last laugh«, dobesedno »zadnji smeh«.